ePublishing
ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ
NATIONAL DOCUMENTATION CENTRE

Μακεδονικά

Τόμ. 18, Αρ. 1 (1978)

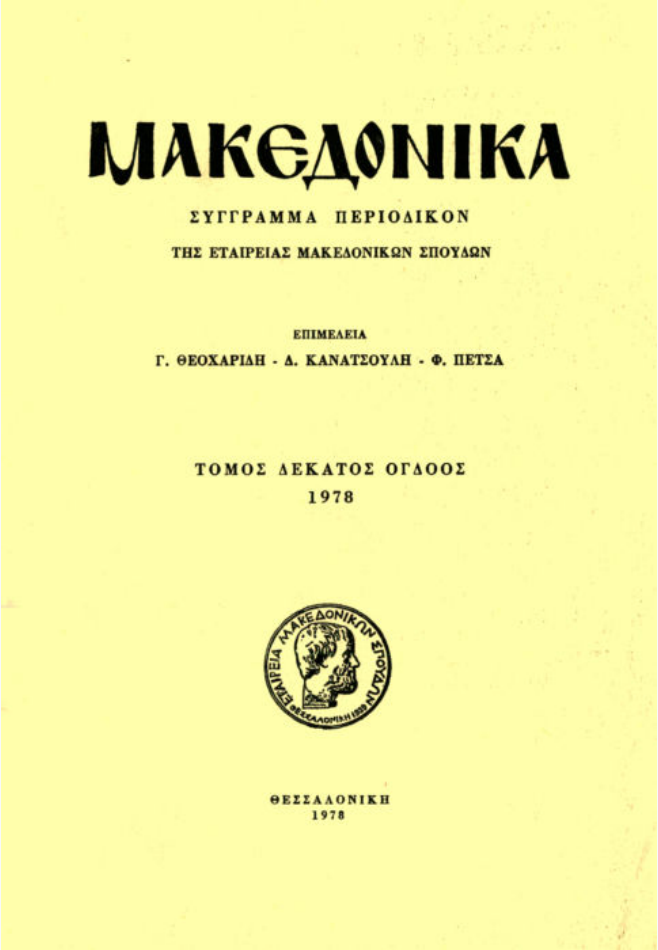
ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Γ. ΘΕΟΧΑΡΙΔΗ - Δ. ΚΑΝΑΤΣΟΥΛΗ - Φ. ΠΕΤΣΑ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΟΓΔΟΟΣ

1978

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

1978

Πληροφορίαι εκ των Τουρκικών Ιστορικών Αρχείων Μακεδονίας: (αρχείον φιρμανιών της Μονής Βλατάδων)

Ιωάννης Κ. Βασδραβέλλης

doi: 10.12681/makedonika.499

Copyright © 2014, Ιωάννης Κ. Βασδραβέλλης

Άδεια χρήσης Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0.

Βιβλιογραφική αναφορά:

Βασδραβέλλης Ι. Κ. (1978). Πληροφορίαι εκ των Τουρκικών Ιστορικών Αρχείων Μακεδονίας: (αρχείον φιρμανιών της Μονής Βλατάδων). *Μακεδονικά*, *18*(1), 291–293. https://doi.org/10.12681/makedonika.499

ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΙ ΕΚ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΙΚΩΝ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΑΡΧΕΙΩΝ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ (ΑΡΧΕΙΟΝ ΦΙΡΜΑΝΙΩΝ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΒΛΑΤΑΔΩΝ)

Κατὰ τὸ ἔτος 1955 ἡ Ἑταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν ἔθεσεν εἰς κυκλοφορίαν τὸν 3ον τόμον τῶν Ἱστορικῶν Ἀρχείων Μακεδονίας, ἐκδοθέντα, ὡς γνωστόν, τῇ ἐπιμελείᾳ μου. Τὸν τόμον τοῦτον, περιέχοντα 52 ἀνέκδοτα φιρμάνια τῆς ἐν Θεσσακονίκῃ βυζαντινῆς μονῆς τῶν Βλατάδων, ἀφιέρωσα εἰς τὸν ἀείμνηστον καθηγητὴν καὶ πρόεδρον τῆς Ἑταιρείας Στίλπωνα Κυριακίδην «ἀνθ' ὧν ὑπὲρ τῆς μελέτης τῆς Μακεδονίας ἔπραξεν» ὁ ἐξαίρετος ἐκεῖνος ἐπιστήμων.

Ὅταν ἐκλήθην παρὰ τοῦ ἐν Ἀθήναις συνελθόντος 15ου Βυζαντινολογικοῦ Διεθνοῦς Συνεδρίου νὰ λάβω μέρος εἰς αὐτό, ἐσκέφθημεν μετὰ τοῦ ἀποβιώσαντος προέδρου τῆς Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν ἀειμνήστου Χαραλάμπους Φραγκίστα, ὅτι καλὸν θὰ ἦτο ὅπως χειρισθῶ θέμα τι ἀναφερόμενον εἰς τὴν μονὴν Βλατάδων, μεθ' ἧς μᾶς συνέδεον παλαιοὶ δεσμοὶ καὶ τῆς ὁποίας τὴν συλλογὴν τῶν φιρμανίων ἐμελέτησα πρὸ ἐτῶν καὶ ἐξέδωκα εἰς τὸν γνωστὸν τόμον κατὰ μετάφρασιν ἐκ τῆς τουρκικῆς.

Ἐπεδόθην εἰς τὴν συγκέντρωσιν τῶν σχετικῶν πληροφοριῶν διὰ τὴν σύνταξιν τῆς ἀνακοινώσεως, ἡ ὁποία εἶχε τερματισθῆ, ἀλλ' ἀπρόβλεπτα δυσάρεστα γεγονότα, ἅτινα μὲ εὗρον, ὡς καὶ ὁ ἐπισυμβὰς θάνατος τοῦ τελευταίου Προέδρου, προσφέραντος μεγίστην ὑπηρεσίαν τόσον εἰς τὴν Ἑταιρείαν ὅσον καὶ εἰς τὴν μονὴν Βλατάδων, μὲ ἠμπόδισαν ν' ἀποστείλω εἰς τὴν Γεν. Γραμματείαν τοῦ Συνεδρίου τὴν συγκεντρωθεῖσαν ὕλην τῆς ἀνακοινώσεως καὶ τοῦτο πρὸς μεγάλην μου λύπην. Ὁ καιρὸς εἶχεν ἤδη παρέλθει καὶ ἤμουν ἐκπρόθεσμος, τῇ προτροπῇ ὅμως ἀξιοτίμων φίλων βυζαντινολόγων ἔκρινα σκόπιμον, νὰ ἐκθέσω εἰς τὸ Συνέδριον προφορικῶς δι' ὀλίγων τινὰ ἐκ τῆς συγκεντρωθείσης ὕλης, τῆς ὁποίας τὰ χειρόγραφα ὅμως εἶχον ἀπολεσθῆ.

Τὸ Τουρκικὸν Ἀρχεῖον τῆς μονῆς Βλατάδων, συγκεκριμένως δὲ τὰ παλαιοτουρκικὰ φιρμάνια, περιῆλθεν εἰς χεῖρας μου κατόπιν πολλῶν παρακλήσεων καὶ περισσοτέρων κόπων, ἀποτελεῖται δὲ ἀπὸ 52 ἀνέκδοτα φιρμάνια, μεταφρασθέντα τῇ μερίμνῃ μου ἐκ τῆς Τουρκικῆς ὑπὸ πεπειραμένων συνεργατῶν μου Ἑλλήνων ἀποφοίτων τῶν Τουρκικῶν Πανεπιστημίων Κωνσταντινουπόλεως καὶ Ἀγκύρας. Ἡ συλλογὴ αὕτη ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἱστορικὰ Ἀρχεῖα Μακεδονίας. Γ΄. Ἀρχεῖον Μονῆς Βλατάδων 1436-1839» ἐδημοσιεύθη σχολιασμένη δαπάνῃ τῆς Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν καὶ ἐπιμελείᾳ τοῦ γράφοντος.

Εἶχον προσωρινῶς, πρὸ τῆς ἐκδόσεως τῶν φιρμανίων τούτων, ἀποστείλει ἐπὶ ἐπιστροφῇ φωτοτυπίαν τοῦ πρώτου κατὰ σειρὰν χρονολογίας φιρμανίου εἰς τὸν ἀείμνηστον διαπρεπῆ τουρκολόγον Γερμανὸν καθηγητὴν Babinger, καὶ ἐπίτιμον μέλος τῆς Ἑταιρείας μας, πρὸς ἀνάγνωσιν τοῦ κειμένου, ἀλλ' οὔτος ἐδημοσίευσε τὸ φιρμάνιον εἰς τὸ παρ' αὐτοῦ ἐκδιδόμενον ἐν Γερμανίᾳ περιοδικὸν Oriens, τόμον 3ον, 1950, σελ. 258, χωρὶς δυστυχῶς νὰ σημειώσῃ τὴν πηγήν, ἥτις καὶ ἐχρησιμοποιήθη, ἀλλ' οὔτε καὶ νὰ εὐχαριστήσῃ τὸν ἀποστολέα. Τὸ φιρμάνιον τοῦτο, πρῶτον κατὰ σειρὰν εἰς τὴν συλλογήν, ὑπὸ χρονολογίαν 14 Ἰανουαρίου 1446—μέσα τοῦ μηνὸς Σεβὰλ τοῦ ἔτους 849—ἐκ τῆς ἕδρας τῆς Ἀδριανουπόλεως, ἀφορᾶ, κατ' ὀρθὴν ἀνάγνωσιν, συμφωνοῦντος καὶ τοῦ Babin-

ger, εἰς ἀγροτικὰς ἐκτάσεις, τὰς ὁποίας ὁ σουλτάνος Μεχμὲτ παρεχώρησεν εἰς τοὺς μοναχοὺς τῆς Μονῆς Βλατάδων πρὸς συντήρησιν αὐτῶν μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τῶν Τούρκων (1430).

Τὰ πλεῖστα τῶν ἄλλων φιρμανίων ἀφοροῦν εἰς κτήματα τῆς μονῆς (μετόχια), εὑρισκόμενα εἰς διάφορα μέρη τῆς Μακεδονίας, τινὰ δὲ καὶ εἰς γειτονικὰς χώρας καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος.

Ὑπάρχουν ὅμως καὶ ἄλλαι πληροφορίαι καθαρῶς ἱστορικαί, διὰ τὰς ὁποίας εἴχομεν ἐσφαλμένας εἰδήσεις ἀπὸ Ἕλληνας καὶ ξένους ἱστορικούς, οἵτινες ἔγραψαν περὶ τῆς μονῆς Βλατάδων ἀπὸ τοῦ 18ου αἰῶνος καὶ ἐντεῦθεν.

Θὰ προσθέσω εἰς τὸ βραχὺ τοῦτο σημείωμα, ὅτι τὸ φιρμάνιον τοῦτο ἐθεωρεῖτο δεύτερον ἀπὸ ἀπόψεως χρονολογικῆς σειρᾶς καὶ ὅτι τὸ πρῶτον φιρμάνιον εἶχε φυγαδευθῆ κατὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν Γερμανικῶν στρατευμάντων κατὰ τὸν Β΄ Παγκόσμιον πόλεμον εἰς Θεσσαλονίκην (ἔτος 1941), ἵνα μὴ περιέλθῃ εἰς ἀλλοτρίας χεῖρας. Εἰς αὐτὸ τὸ σημεῖον εἶχον ἀντίθετον γνώμην, καθ' ὅσον ἐκ τῆς ὅλης ἐρεύνης ἐπὶ τῆς σειρᾶς ταύτης τῶν φιρμανίων εἶχον σχηματίσει τὴν γνώμην, ὅτι ἀπεκλείετο νὰ ὑπῆρχε παλαιότερον.

Συγκεκριμένως ὑπὸ τοῦ ἀποβιώσαντος κατὰ τὸ ἔτος 1942 ἀειμνήστου ἡγουμένου τῆς μονῆς Ἰωακεὶμ Ἰβηρίτου εἶχεν ἀποσταλῆ δι' ἐμπίστου προσώπου πρὸς ἀπόκρυψιν εἰς τὴν μονὴν Ἰβήρων τὸ ὡς παλαιότερον θεωρούμενον φιρμάνιον, προφανῶς ἐκ κακῆς ἀναγνώσεως πιστευόμενον ὡς ἐκδοθὲν ὑπὸ τοῦ πορθητοῦ τῆς Θεσσαλονίκης Σουλτὰν Μουρὰτ τοῦ Β΄. Μετὰ τὸ πέρας τοῦ Β΄ Παγκοσμίου πολέμου παρεκάλεσα τὸν διάδοχον τοῦ ἀποβιώσαντος ἡγουμένου Ἰωακεὶμ μοναχὸν τότε Παγκράτιον Ἰβηρίτην, ἵνα μεταβῆ εἰς τὴν μονὴν Ἰβήρων καὶ προσκομίσῃ τὸ φιρμάνιον, μετὰ πολλοῦ δὲ κόπου καὶ μετὰ πάροδον χρόνου ἐπέτυχον νὰ περιελθῃ τοῦτο εἰς χεῖρας μου.

Τὸ φιρμάνιον αὐτὸ εἶχεν ἐκδοθῆ, ὡς ἀλλαχοῦ ἔγραψα, ἀργότερον, κατὰ τὸ ἔτος 1486, ὑπὸ τοῦ σουλτάνου Μπαγιαζήτ, υἱοῦ τοῦ σουλτάνου Μεχμέτ, καὶ ἀφεώρα κυρίως εἰς τὰ διάφορα κτήματα, μὲ τὰ ὁποῖα ὁ Σουλτάνος εἶχε προικίσει τὴν μονὴν πρὸς συντήρησιν τῶν μοναχῶν ἢ εἶχεν δι' αὐτοῦ ἀπαλλάξει αὐτοὺς ἀπὸ διαφόρους φόρους. Οἱ διάφοροι Τοῦρκοι γαιοκτήμονες ὅμως διαρκῶς ἐτυράννουν καὶ ἠνώχλουν τοὺς μοναχοὺς καὶ ὁ Σουλτάνος κατόπιν παρακλήσεων ἠναγκάσθη νὰ ἐκδώσῃ νέον φιρμάνιον πρὸς προστασίαν των. Διαπιστοῦται λοιπὸν καὶ ἐκ τοῦ φιρμανίου αὐτοῦ ὅτι διὰ πρώτην φορὰν τὰ προνόμια ἐχορηγήθησαν εἰς τὴν μονὴν Βλατάδων ὑπὸ τοῦ σουλτάνου Μεχμὲτ κατὰ τὸ ἔτος 1446, ἤτοι 15 ἔτη μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τῶν Τούρκων, καὶ ὅτι ἡ γνώμη, τὴν ὁποίαν διετύπωσα περὶ ἀνυπαρξίας παλαιοτέρου φιρμανίου εἶναι ἀκριβής.

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω διεπίστωσα ὅτι τόσον εἰς τὸ πρῶτον φιρμάνιον τοῦ ἔτους 1466 ὅσον καὶ εἰς τὸ δεύτερον τοῦ ἔτους 1513, ὡς καὶ εἰς τὸ τρίτον ὑπὸ χρονολογίαν 24 Μαΐου 1525, εἶναι ἄγνωστος ἡ ὀνομασία Τσαοὺς Μοναστήρ, ἀλλὰ μόνον Οὐλατάδος (παραλαγὴ τοῦ Βλατάδος) καὶ μόνον εἰς τὸ τέταρτον φιρμάνιον ὑπὸ χρονολογίαν 14 Μαΐου 1526 καὶ ἐφεξῆς ἀναφέρεται σταθερῶς ὑπὸ τὴν γνωστὴν αὐτῆς ὀνομασίαν ἡ Μονὴ Βλατάδων (Τσαοὺς Μοναστήρ).

Εἰς τὴν ἐκδοθεῖσαν ἐργασίαν μου ὑπάρχει πλουσιώτατον ὑλικὸν διὰ τὰ κτήματα τῆς μονῆς, πλὴν ὅμως τῶν ἀγροτικῶν αὐτῶν ἐκτάσεων, τινὲς τῶν ὁποίων δὲν φέρονται γεγραμμέναι εἰς τὰ κτηματολόγια τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ὑπάρχουν κτήματα ἀκαταχώρητα καὶ θὰ ἐνθυμοῦνται οἱ ἀναγνῶσται τοῦ παρόντος ὅτι πρὸ τετραετίας ὁ ἑλληνικὸς Τύπος καὶ τὸ Δημόσιον ἐκινήθη πρὸς ἀνεύρεσιν καὶ καταγραφὴν ἀρκετῶν ἀδεσπότων κτημάτων, ἅτινα ἐπρόκειτο ἀντὶ ἀσημάντου τιμῆς νὰ περιέλθουν εἰς χεῖρας διαφόρων ἰδιωτῶν ἐπιχειρηματιῶν δι' ἀπιθάνους ἐπιχειρήσεις. Ἡ ὑπόθεσις αὕτη δὲν ἔληξεν εἰσέτι διαδικαστικῶς.

Πρὸ τριετίας περιῆλθον εἰς χεῖρας μου μεταφράσεις φιρμανίων ἀγροτικῶν ἐκτάσεων, αἵτινες ἔχουν ἀνάγκην εἰδικῆς ἐρεύνης, διότι ἔχω τὴν γνώμην ὅτι θὰ εὑρεθῶμεν πρὸ

ἐκπλήξεων. Μεταξὺ αὐτῶν ὑπάρχει καὶ ἓν φιρμάνιον, κατὰ τὸ ὁποῖον μετόχιον ὑπὸ τὸ ὄνομα «Τσαοὺς» ἀνήκει εἰς τὴν μονὴν Βλατάδων, ἕτερα δὲ εἰς ἄλλας. Σχετικῶς περὶ αὐτῶν ἔγραψα πρὸ τριετίας εἰς τὴν σελ. 278 τοῦ 13ου τόμου τοῦ περιοδικοῦ «Μακεδονικά», ὅπου καὶ παραπέμπω τοὺς ἐνδιαφερομένους. Πλὴν τῶν ἀφορώντων εἰς τὰ κτήματα τῆς μονῆς, ἀνεκάλυψα εἰς τὴν πληθώραν τῶν ἐγγράφων ποὺ ἀνεδίφησα καί τινα διὰ μετόχια αὐτῆς καὶ εἰς τὴν περιοχὴν Κορίνθου.

Εἰς τὸ φιρμάνιον 2 τῆς μονῆς Βλατάδων μετ' ἐκπλήξεως ἀνέγνωσα ὅτι οἱ σουλτάνοι Μουρὰτ Χὰν ὁ Β' καὶ ὁ Βαγιαζὴτ ὁ λεγόμενος Γιλδιρὶμ (Κεραυνὸς) ἀναγράφονται ὡς σουλτάνοι τῶν Ρωμηῶν, ἄλλην δὲ παρομοίαν ὀνομασίαν εἰς τὰς ἑκατοντάδας τῶν φιρμανίων τῶν 3 τόμων τῶν Τουρκικῶν Ἀρχείων καὶ ἄλλων διαφόρων ἐγγράφων ποὺ διεξῆλθον δὲν συνήντησα.

Ὑπάρχει καὶ πληθώρα ἄλλων ἐγγράφων σχετιζομένων μὲ τὴν μονήν, μεταξὺ τῶν ὁποίων τὸ νέον ἀριθ. 28 φιρμάνιον, ἐκδοθὲν τὴν 19ην Ραμαζὰν τοῦ ἔτους 1027 (δηλ. 27 Δεκεμβρίου 1608), ποὺ ἀπευθύνεται εἰς τοὺς διοικητὰς τῶν σαντζακίων Νικοπόλεως, καθὼς καὶ ἄλλων πολλῶν Βουλγαρικῶν περιφερειῶν, κατὰ τὸ ὁποῖον ὁ μητροπολίτης τῶν ἀπίστων (πρόκειται περὶ τοῦ ἕλληνος μητροπολίτου Τυρνόβου Γαβριὴλ) ὑπέβαλε μήνυσιν πρὸς τὴν Τουρκικὴν Κυβέρνησιν, ὅτι κωλύεται ἀπὸ τοὺς Τούρκους ἀξιωματούχους τῆς περιοχῆς νὰ ἀσκήσῃ τὰ καθήκοντά του.

Τερματίζω ἐδῶ μὴ ἐπιθυμῶν νὰ συνεχίσω, παραπέμπω ὅμως τοὺς ἀσχολουμένους μὲ τὴν τουρκοκρατίαν εἰς τὰ Βαλκάνια νὰ μελετήσουν καλῶς καὶ μετὰ προσοχῆς τὴν ἐργασίαν, ὅπου θ' ἀνακαλύψουν χρησίμους πληροφορίας, διότι εἰς τὰ Τουρκικὰ ταῦτα ἔγγραφα παρελαύνει ὁ δημόσιος, ἰδιωτικός, ἐκκλησιαστικὸς καὶ οἰκονομικὸς βίος τῶν Χριστιανῶν τῆς Βαλκανικῆς, ὅστις πολὺ ὀλίγον ἐμελετήθη ἐξ ὅσων γνωρίζω.

Πέραν αὐτοῦ εἰς τὰ ὑπ' ἀριθ. 50 καὶ 51 βεράτια, διὰ τῶν ὁποίων χορηγοῦνται εἰς Ἕλληνας ἐμπορευομένους μὲ τὸ ἐξωτερικὸν τὰ διὰ τοὺς προστατευομένους συνήθως χορηγούμενα, ἐμπορικὰ κυρίως προνόμια. Ἡ χορήγησις τοιούτων προνομίων, τῶν ὁποίων σκοπὸς ὑπῆρξεν ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἐμπορίου ἐν Τουρκίᾳ, ἦτο μέχρι πρό τινος γνωστὴ μόνον ἀπὸ ἑλληνικὰς πηγάς, ὅπως ἔγραψε παλαιότερα ὁ Κοντογιάννης εἰς τὸ ἔργον του «οἱ Προστατευόμενοι», ἀλλὰ βεράτια τουρκικὰ σχετικὰ μὲ προνόμια εἰς ἐμὲ τουλάχιστον εἶναι ἄγνωστα. Τὰ δημοσιευόμενα ὅμως εἰς τ' ἀνωτέρω βεράτια τουρκικὰ ὄχι μόνον περιλαμβάνουν μὲ κάθε λεπτομέρειαν χορηγούμενα προνόμια, ἀλλὰ καθορίζουν καὶ τὴν σχέσιν τῶν λαμβανόντων μὲ τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν τῶν ἑλληνικῶν Κοινοτήτων ἐπὶ Τουρκοκρατίας.

ΙΩΑΝΝΗΣ Κ. ΒΑΣΔΡΑΒΕΛΛΗΣ

ΓΑΛΛΟΙ ΕΜΠΟΡΟΙ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΣΤΑ ΤΕΛΗ ΤΟΥ 18ου ΚΑΙ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ 19ου ΑΙΩΝΑ

Σὲ ἀνέκδοτο ὑπόμνημα τοῦ Γάλλου προξένου τῆς Θεσσαλονίκης Clairambault, γραμμένο στὰ μέσα τοῦ 1810, καταγράφεται ἕνας πίνακας, στὸν ὁποῖο ἀπαριθμοῦνται οἱ γαλλικοὶ ἐμπορικοὶ οἶκοι καὶ οἱ ἀντιπρόσωποί τους στὴ Θεσσαλονίκη ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 18ου αἰώνα ὡς τὶς ἀρχὲς τοῦ 19ου. Ὁ πίνακας αὐτὸς χωρίζεται σὲ δύο μέρη. Τὸ πρῶτο μέρος φέρει τὸν τίτλο «Etablissements Français existant et maintenus sur l'échelle de Saloniki» καὶ τὸ δεύτερο «Nouveaux Etablissements Français existant sur l'échelle de Salonique»[1].

1. MAE (=Ministère des Affaires Etrangères à Paris), Correspondance Politique et Commerciale, vol. 17, f. 235, f. 239.